

תוכחה

ישיבת דרכי נועם

הפסוק ופשוטו

1. לא תשנא את אחיך בלבבך הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא

ויקרא יט"ז

2. לא תשנא את אחיך בלבבך - בעבור שדרך השונאים לכסות את שנאתם בלבבם כמו שאמר (משלי כו כד) צשפתיו ינכר שונא, הזכיר הכתוב צהווה: ואמר הוכח תוכיח את עמיתך - מלוב אחרת, ללמדו תוכחת מוסר, "אל תשא עליו חטא" שיהיה עליך חטא כאשר יחטא ולא הוכחת אותו. ולזה יטע לשון חונקלום שאמר, ולא תקבל על דיליה חוצא, שלא תקבל אתה עונש בחטא שלו. ואחרי כן לוב שתאכוב אותו. והנה השונא את רעבו עובר בלבו, והאוכב לו מקיים עשה: והכונן בעיני, כי "הוכח תוכיח", כמו והוכיח אברהם את אבימלך (בראשית כ"ב). ויאמר הכתוב, אל תשנא את אחיך בלבבך בעשותו לך שלא כרלונך, אבל תוכיחו מדוע ככה עשית עמדי, אל תשא עליו חטא לכסות שנאתו בלבבך ולא תגיד לו, כי צהוכיחך אותו יתנלל לך, או ישוב ויתודה על חטאו ותכפר לו.

רמב"ן שם

החויב להוכיח

3. מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שחייב להוכיחו? שנאמר: הוכח. הוכיחו ולא קבל, מנין שיחזור ויוכיחנו? תלמוד לומר: תוכיח, מכל מקום

ערכין ט"ז

4. עד היכן תוכחה? רב אמר: עד הכאה, ושמואל אמר: עד קללה, ורבי יוחנן אמר: עד נויפה. כתנאי, רבי אליעזר אומר: עד הכאה, רבי יהושע אומר: עד קללה, בן עזאי אומר: עד נויפה. אמר רב נחמן בר יצחק, ושלשתן מקרא אחד דרשו: (שמואל א' כ') ויחר אף שאול ביהונתן ויאמר לו בן נעות המרדנות, וכתוב: (שמואל א' כ') ויטל שאול את החנית עליו להכותו. למאן דאמר עד הכאה, דכתיב: להכותו; ולמאן דאמר עד קללה, דכתיב: (שמואל א' כ') לבשתך ולבושת ערות אמך; ולמאן דאמר עד נויפה, דכתיב: ויחר אף שאול;

שם

5. תניא: א"ר טרפון: תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה, אם אמר לו טול קיסם מבין עיניך, אמר לו טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש בדור הזה שידע להוכיח. ואמר רבי יוחנן בן נורי: מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקה עקיבא על ידי, שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל וכל שכן שהוספתי בו אהבה, לקיים מה שנאמר: (משלי ט') אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך

שם

החויב לא להוכיח

6. ואמר רבי אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון: כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. רבי אבא אומר: חובה, שנאמר: (משלי ט') אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך

יבמות ס"ה

7. לומר דבר הנשמע - דכתיב הוכח תוכיח - להוכיח מי שמקבל הימנו

רש"י שם

8. אֶל־תִּזְכַּח לֵץ פֶּן־יִשְׁנֹאֶךָ הוֹכַח לְחֻכְּם וַיִּאָּהֲבֶךָ

משלי ט"ח

9. אמר ליה רבא בר רב חנין לאביי: תנן, אין מטפחין ואין מספקין ואין מרקדין. והאידינא דקא חזינן דעבדן הכי, ולא אמרינן להו ולא מידי... הנח להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין. והני מילי - בדרבנן, אבל בדאורייתא - לא. ולא היא, לא שנה בדאורייתא ולא שנה בדרבנן לא אמרינן להו ולא מידי, דהא תוספת יום הכפורים דאורייתא הוא, ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי

ביצה ל.

הראשונים

10. הרואה חברו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך. המוכיח את חברו בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו להביאו לחיי העולם הבא. אם קיבל ממנו מוטב, ואם לאו יוכיחנו פעם שניה ושלישית, וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכחו החוטא ויאמר לו איני שומע, וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה הוא נתפש בעון אלו כיון שאפשר לו למחות בהם.

רמב"ם הלכות דעות פרק ו הלכה ז

11. מדיני המצוה, מה שאמרו זכרונם לברכה שחייב מצוה זו עד הכאה, כלומר שחייב המוכיח להרבות תוכחותיו אל החוטא עד כדי שיהיה קרוב החוטא להכות את המוכיח, ומכל מקום אמרו זכרונם לברכה גם כן שאם יראה המוכיח שאין בדברי תוכחותיו שום תועלת נמצא, מתוך גודל רשע החוטא, או שהוא איש אלם ורשע ביותר ומתירא ממנו שלא יעמוד עליו ויהרגנו, שאינו חייב במצוה זו באיש כזה. וזהו אומרים זכרונם לברכה כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה לשתוק במקום שאין הדבר נשמע, לפי שיהיה בענין קלון למוכיח ולא תועלת לאשר הוכח. ומכל מקום יש להתיישב לכל בעל נפש ולהשגיח הרבה בענינים אלה, ולחשוב ולראות אם יהיה תועלת בדבריו אל החוטא שיוכיחו, ויבטח בשם כי הוא יעזרנו בהלחמו עם שונאיו, ואל ירך לבבו ולא יירא. כי ה' שומר את כל אוהביו וכל הרשעים ישמיד, ואם ישוב החוטא מחטאו יהיה לו בזה שכר גדול. ומי שבידו להשיבו ולמחות בו ולא מיחה, הוא נתפש על חטאו, וזה דבר ברור מדברי רבותינו גם מן הכתוב

ספר החינוך מצוה רלט

12.

ואם ברור לו למוכיח שלא יקבלו ממנו והעוברין שוגגין טוב לו לשתוק כדגרסינן על זה בפרק המביא כדי יין בביצה (ג, ב) דאפילו באיטורי דאורייתא הנח להו לישראל שיהו שוגגין ואל יהו מזידין אבל אם העוברין מזידין וברור לו שלא יקבלו אע"פ כן שפטור מעונש מיתה כדמוכח במסכת שבת (ס, ב) באותה שהבאתי למעלה מכל מקום מעשה דהוכח תוכיח לא מפטרי ואע"פ שמוסיף על עונשו שלא יקבלו הלעיטהו לרשע וימות (נ"ק ס, ב) ולכך צוה התלמוד השתיקה בשוגגין דוקא (פ"ט י"ח"ט ר"ג (ד) ועיי' נשנה פס מ"ה וע"ג).

ואני אומר שאין זו כי אם עצה טובה כי אף שמזידין צריך לשתוק כדאמרינן בפרק הבא על יבמתו (ס, ג) שחובה על האדם שלא לומר דבר שאינו נשמע שנאמר (משלי ט, ח) אל תוכח לץ פן ישנאך.

סמג עשין י"א

13.

והעיי' הריטב"א ז"ל בשם רב גדול מאשכנזים שהעיי' בשם רבותיו הצרפתים וככללם ר"י והר"ם מרוטנבורק שלא נאמרו דברים הללו אלא לדורתם אבל בדור הזה שמקילין בכמה דברים ראוי לעשות סייג להור' אפילו בדרבנן מחינן וקנסינן להו עד דלא לעברו לא בשוגג ולא במזי" ושכן הוא במדרש ירוש' והרבר נר' לי נכון ועו' איכא למימר דאפילו לדידהו דלא מחי היינו דוקא בדקים לן בגווייהו דלא מקבלי אבל אי מספק' לן אי מקבלי אם לאו ודאי מחי" והכי מוכח פ' כמה אשה דאמרי התם בשעה שגלו ישראל היו אויבים הורגין כו' אמר להם הללו נמי רשעים הם שהיה בידם למחות ולא מיחו כו' כדאי' התם וכן אמרו בתוספ'

שיטה מקובצת ביצה ל

14.

אמר ליה רבי זירא לרבי סימון: לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא. אמר ליה: לא מקבלי מינאי. אמר ליה: אף על גב דלא מקבלי - לוכחינהו מר, דאמר רבי אחא ברבי חנינא: מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקדוש ברוך הוא וחזר בה לרעה חוץ מדבר זה, דכתיב (יחזקאל ט) ויאמר ה' אליו עבר בתוך העיר בתוך ירושלים והתננית תו על מצחות האנשים הנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה וגו'. אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאלי: לך ורשום על מצחן של צדיקים תיו של דיו, שלא ישלטו בהם מלאכי חבלה. ועל מצחם של רשעים תיו של דם, כדי שישלטו בהן מלאכי חבלה. אמרה מדת הדין לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, מה נשתנו אלו מאלו? אמר לה: הללו צדיקים גמורים, והללו רשעים גמורים. אמרה לפניו: רבונו של עולם, היה בידם למחות ולא מיחו! אמר לה: גלוי וידוע לפני, שאם מיחו בהם - לא יקבלו מהם. אמרה לפניו: רבונו של עולם, אם לפניך גלוי - להם מי גלוי?

שבת נה.

פסק בשולחן ערוך

15.

נשים שאוכלות ושותות עד שחשכה, והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקדש, אין ממחין בידן כדי שלא תבואו לעשות בזדון. הגה: וה"ה בכל דבר איסור אמרינן: מוטב שיכיו שוגגין ולא יכיו מזידין; ודוקא שאינו מפורש בתורה, אע"פ שהוא דאורייתא; אבל אם מפורש בתורה, מוחין זידן. ואם יודע שאין דבריו נשמעין, לא יאמר צרכים להוכיחן, רק פעם אחת, אבל לא ירצה בתוכחות מאחר שידע שלא ישמעו אליו; אבל ביחיד חייב להוכיחו עד שיכנו או יקללנו

שולחן ערוך אורח חיים סימן תרח סעיף ב

16.

אבל אם - ... ודע דמסתברא דמה שפסק הרמ"א דצדצר המפורש בתורה חייב למחות דוקא שהוא באקראי אבל אלו הפורקי עול לגמרי כגון מחלל שבת צפרהסויא או אוכל נזילות להכעיס כבר ילא מכלל עמיתך ואינו מחויב להוכיחו וכן איתא בתנא דא"ר פי"ח הוכח תוכיח את עמיתך ושכחך ושהוא עמך בתורה ומנאות אתה חייב להוכיח אותו אבל לרשע שהוא שונאך אין אתה חייב להוכיח אותו והעתיק זה הגר"א בקיצור באדרת אליהו ע"ש ולענין אוכל נזילות לתיאצון או מחלל שבת שלא צפרהסויא יש לעיין צדצר

חייב להוכיחו - ... דוקא איש את אחיו שלצו גם צו אבל אם היה איש אחר שאם יוכיחו ישנאנו וינקום ממנו אין להוכיחו

ביאור הלכה שם